

 Artikkelit

Avaus mediafenomenologiaan

Media Martin Heideggerin eksistentialifenenologian näkökulmasta

Artikkelissa analysoidaan fenomenologialähtöisen mediatutkimuksen lähihistoriaa. Monisuuntainen ja -ulotteinen, mutta samalla myös fragmentaarinen tutkimusalue voidaan luontevasti koota yhteen ”mediafenomenologia” -käsitteen avulla. Mediafenomenologiaa kehitellään artikkelissa Martin Heideggerin eksistentialifenenologian pohjalta kolmella osa-alueella: median ontologian jatkokehittelyissä, medioidun täällä-olemisen (*Dasein*) analyysissä sekä lopuksi median, ruumiinfenomenologian ja eksistenssin välisenä kysymyksenä. Artikkelit sisältää myös tekstilähtöisen koeasetelman: analyysissä pyritään soveltuvilta osin noudattamaan eksistentialifenenologialle ominaista tutkimusotetta, -kieltä ja -käsitteistöä. Lopussa tuodaan myös esille mediafenomenologian tuoreimpien tutkimushaarojen, etenkin biomedialähtöisen biofenomenologian, esille nostattamia mahdollisuuksia ja haasteita. Mediafenomenologiaa voidaan pitää koherenttina ja mediateknologian kehityksen suhteen monessakin mielessä kuvausvoimaisena mediatutkimuksen sateenvarjoteorian.

AVAINSANAT: media, fenomenologia, mediafenomenologia, kriittinen mediateoria

Tämän artikkelin keskiössä oleva ”mediafenomenologia” nojautuu Frank Tomasulun mediateorian ja fenomenologian yhtymäkohtia tarkastelemaan artikkeliin, jonka Tomasulo kirjoitti *Quarterly Journal of Film and Videon* -lehden fenomenologian teemanumeron johdannoksi vuonna 1990. Mediaa fenomenologisella otteella tarkastelevia tutkimuksia oli ilmestynyt jo kauan ennen tuota Tomasulun toimittamaa teemanumeroakin, suomenkielisten oppikirjojen perusteella tunnetuimpina kenties David Altheiden (1974) ja Gaye Tuchmanin (1978) fenomenologiset uutistutkimukset (ks. Pietilä 1997, 290–294), mutta median ja fenomenologian kiinteä yhteen kietominen perustuu pääosin juuri Tomasulun johdantoartikkeliin. Kuten Tomasulo itse tuo esille, hänen tavoitteenaan oli ennemminkin avaus kuin tutkimusalueen määrittelyminen, ja tällaisenaan artikkeli jäi odottamaan jatkokehittelyjä.

Kyseinen Tomasulun vuoden 1990 artikkeli on keskeinen etappi muutenkin kuin pelkästään käsitteellisesti. Tomasulun tekstistä – kuten oikeastaan koko teemanumerosta – heijastuu se kehityskaari, joka mediatutkimuksen teoriaa yleisemminkin on kuluneina vuosina leimannut. Vielä vuoden 1988 artikkelissaan Tomasulo, vaikka korostikin fenomenologisen teorian eklektisyyttä, asemoi fenomenologisen kehittä-

telynsä nimenomaan elokuvantutkimuksen perinteeseen (Tomasulo 1988, 19–20). 1980- ja 90-lukujen taitetta voidaan pitää fenomenologisen elokuva- ja tv-tutkimuksen osalta kaikkiaan tältä osin rikkaana ajanjaksona. Allan Casebierin moniulotteinen, mutta vaikeahko *Film and Phenomenology* ilmestyi vuonna 1991. Casebierin teos on jäänyt hieman unohduksiin, koska samana vuonna ilmestyi Vivian Sobchackin (1991) *The Address of the Eye: A Phenomenology of Film Experience*, josta tuli Casebieriä huomattavasti luetumpi teos. Vuosikymmenten taite merkitsi kuitenkin myös elokuvantutkimuksesta kumpuavan perinteen avautumista eri suuntiin. Monet elokuvantutkimukseen ankkuroituneista tutkijoista ovat sittemmin siirtyneet esimerkiksi pelitai jonkin muun digitaalisen kulttuurin ilmiömaailman pariin (ks. esim. Grick 2011).

Samankaltainen kehityskaari voidaan nähdä viestinnän tutkimuksessa. Fenomenologisella viestinnän tutkimuksella on elokuvantutkimuksen tavoin vahva perimä. Tunnetuimmat kirjoitukset ajoittuvat myös samansuuntaisesti 1980-luvulle. Michael Hyden (1980) ”The Experience of Anxiety: A Phenomenological Investigation”, Stanley Deetzin (1981) ”Phenomenology in Rhetoric and Communication” ja Ronald C. Arnettin vuonna 1986 julkaisema, Martin Buberin eksistentislisämiin nojautuva *Communication and Community* -teos kehittivät ansiokkaasti puhe- ja yhteisöviestinnän fenomenologiaa. Esimerkiksi yleisötutkimuksen puolella ilmestyi Tuchmanin ja Altheiden jo mainittujen teosten jatkeeksi vuonna 1987 erinomainen *Critical Studies in Mass Communication* -lehden teemanumero ”Phenomenology of Media Audiences”. Eräänlaisena kehityskaaren päänä voidaan pitää Joseph Pilottan ja Algis Mickunasin vuonna 1990 ilmestynyttä *Science of Communication: Its Phenomenological Foundation* -teosta. Kirja asemoi nimensä mukaisesti fenomenologian vahvasti viestinnän tutkimusperinteiden joukkoon.

Viestintää fenomenologisesti tarkastelevat teokset ja artikkelit olivat monessakin mielessä samansuuntaisia elokuvantutkimuksen tekstien kanssa: tutkimuskohteiden ilmeisistä eroista huolimatta kaikkia edellä mainittuja yhdisti se, että fenomenologia ei ollut enää niinkään työkalu tai näkökulma kuin tarkastelun keskipiste. Ne eivät käyttäneet fenomenologiaa jonkin tietyn ilmiön tarkasteluun, kuten vaikkapa Altheide tai Tuchman, vaan pyrkivät osoittamaan, millainen katsanto tutkimusalueeseen yleisesti fenomenologian kautta aukeaa.

Oleennaista myös on, että käytännössä kaikki edellä mainitut teokset ankkuroituvat melko yhtenäiseen teoriapohjaan. Riippumatta siitä, tarkasteltiin elokuva, lehdistöä tai jotain muuta mediaa, fenomenologiaa kehiteltiin klassikoiden – etenkin Edmund Husserlin, Martin Heideggerin ja Maurice Merleau-Pontyn – käsitteisiin nojautuen. Yhteistä teoksille ja sille, että ne ilmestyivät viestinnän- ja elokuvantutkimuksessa eräänlaisina nippuina, on sekin, että ne eivät saaneet erityisen suuria tutkimuksellisia kantoaaltoja aikaiseksi. Molemmilla tutkimusalueilla puhuttiin (ks. Tomasulo 1988, 19 tai Davis 1987, 301) fenomenologian mukanaan tuomasta merkittävästä paradigman muutoksesta, mutta jälkikäteen on suhteellisen helppoa sanoa, että mitään varsinaista paradigmaattista vallankumousta ei tapahtunut. Fenomenologia pysyi suhteellisen rajallisen – vaikkakin uskollisen sellaisen – tutkijakunnan piirissä.

Fenomenologisen mediatutkimuksen muotoutuminen

Tomasulun mediafenomenologia ei sellaisenaan ole argumentti viestinnän- ja elokuvantutkimuksen yhdistymisestä. Se kuitenkin osoittaa, miten yhden tutkimustradition yhteydessä yhentyminen on tapahtunut, ja mitä siitä on seurannut. Jos verrataan viestinnän- ja elokuvantutkimuksessa 1980-luvulla tehtyjä fenomenologisia tutkimuksia nykypäivään, voidaan todeta, että niin tutkimusten määrä kuin kontekstien kirjokin ovat hypähtäneet merkittävästi eteenpäin. Mediafenomenologia on selvästikin enemmän kuin vain Tomasulun lanseeraama yhdistelmä viestinnän- ja elokuvantutkimuksen fenomenologisista tutkimuksista. Sateenvarjotermi on vakiinnuttanut asemansa ja avannut tien uuden tyyppisille fenomenologisille tutkimuksille.

Keskeisin näistä uusista fenomenologisista tutkimusalueista on ymmärrettävästi digitaalinen media, jonka kehittelyn voi senkin sanoa alkaneen jo tarkastellusta 1980- ja 90-lukujen taitteesta. Digitaalisen median fenomenologisen analyysin ensimmäisiä merkkipaaluja ovat käsittäakseni Don Ihden teos *Technology and the Life World* (1990) ja artikkeli ”Philosophy of Technology” (1993). Fenomenologiaan nojautuvia digitaalisen median teoksia voitaisiin listata 1990-luvun lopulta ja 2000-luvun alusta paljonkin. Ajallisesti tätä kirjoitushetkeä lähellä olevien teosten merkitysten arvioiminen on tunnetusti vaikeaa, mutta myöhemmästä tuotannosta voidaan nostaa esille ainakin Darin Barney (2000) *Prometheus Wired* sekä Mark Hansenin teokset *New Philosophy for New Media* (2004) ja *Bodies in Code* (2006a), joista ensimmäinen saavutti ilmestyessään paljon huomiota, mutta jälkimmäinen on fenomenologian kehittämistyössä nähdäkseni kuitenkin painavampi. Hansenin ohella esille nousee etenkin Paul Dourishin (2004) *Where the Action Is*. Dourish ja Hansen nojautuvat samansuuntaiseen käsitteistöön esimerkiksi ruumiillisuuden tarkastelussa, mutta edustavat toisaalta erilaisia tarkasteluperinteitä: vaikka sekä Dourish että Hansen ovat informaatiotieteilijöitä molemmat, Hansenin argumentointi seurailee ennemminkin taiteen- ja kulttuuritutkimuksen lähestymistapoja, Dourish taas ankkuroituu HCI-tutkimukseen.¹

Kun Hansen ja Dourish asetetaan yhteen 1980- ja 90-luvuilla ilmestyneiden viestinnän- ja elokuvantutkimuksellisten fenomenologisten töiden kanssa, mainittujen näkökulmien kirjo vain kasvaa. Esimerkiksi Paul Majkut (2010a) tuo tuoreessa *Handbook of Phenomenological Aesthetics* -kirjan mediaa analysoivassa artikkelissaan moninaisuuden hyvin esille: mediafenomenologiaa on tarkasteltu toisaalta tutkimusaluelähtöisesti, kuten kuvan, kuvallisuuden ja teknologisoitumisen näkökulmista, toisaalta hyvinkin välinekohtaisesti. Majkut (2010a, 201) nostaa esille esimerkiksi mobiilipäätelaitteiden, sähköpostien, pelien ja painetun viestinnän eri osa-alueiden fenomenologiset tutkimukset. Jos tutkimusta tarkastellaan ennemminkin fenomenologia- kuin mediatutkimuslähtöisesti, voitaisiin todeta, että mediafenomenologiaa lähestytään suhteellisen vakiintuneilla tavoilla ainakin merkki-, kuva-, intentio-, subjekti- ja tulkintalähtöisesti.

Samalla kun eri näkökulmia edustavien mediafenomenologisten tutkimusten määrä on kasvanut, on ollut havaittavissa myös kehityksen kääntöpuoli: vaikka tutkimuksilla olisikin selkeä tarttumapinta fenomenologiaan, niiden suhde mediaan on

monesti vaikeaselkoinen tai epäselvä. 2000-luvulla on ilmestynyt edellä mainittujen lisäksi laaja kirjo oivallisia fenomenologisia tutkimuksia esimerkiksi ruumiillisuuden (mm. Murray 2000; Wegenstein 2002; 2006), mediakulttuurin (mm. Sluneco & Hengl 2006), mediateknologioiden (mm. James 2006), feministisen mediatutkimuksen (mm. Ahmed 2006; 2007) sekä pelitutkimuksen (mm. Grick 2011) alueilla. Joissain tapauksissa, kuten esimerkiksi Jocelyne Arquembourg (2010) tai Tim Markhamin (2011) tuoreissa tutkimuksissa, näkyy myös selvästi, että tutkimus nojautuu jo muovautuneisiin perinteisiin. Markhamin sotareportoinnin fenomenologiaa analysoiva työ on luontevaa jatkoa Altheidelle ja Tuchmanille. Samaa voidaan todeta Shaun Mooresin (2007) paikkaa ja paikallistumista koskevasta fenomenologisesta analyysistä; kuten Moores (2007, 2–3) itse toteaa, hän nojautuu Joshua Meyrowitziin avainkäsitteen kehittämisessä, mutta yhdistää siihen Paddy Scannellin (1996) ja ylipäätään University of Westminsterin piirissä tehdyn ansiokkaan fenomenologisen tutkimuksen perinteitä.

Kriittisemmät äänenpainot nousevat kuitenkin väkisinkin pinnalle, kun perehtyy jo edellä mainitun Paul Majkutin (2010b) toimittamaan *Phenomenology and Media* -antologiaan. Teos on yli 500 sivun laajuudellaan monumentaalinen kokonaisuus ja ohittamaton merkkipaalu mediafenomenologian kehityskaarissa. Lukukokemuksena antologia on väkisinkin hajanainen, koska se koostuu 33 esseestä, jotka perustuvat *Society for Phenomenology and Median* konferenssiesitelmiin. Samalla kirja on kuitenkin läpileikkaus tämän hetken mediafenomenologiasta: suurin osa teksteistä käsittelee suhteellisen selkeärajaisesti mobiiliteknologian tai uuden median fenomenologisia kysymyksiä, moni keskittyy kuvaan tai kuvallisuuteen, osaa artikkeleista voisi pitää elokuvantutkimuksellina ja joissain artikkeleissa näkyy hyvin journalistisen tutkimuksen tausta.

Kritiikki ei kohdistu niinkään Majkutin kirjaan kuin siihen, minkä se – edeltäjiensä tavoin – jättää tekemättä. Niin media kuin fenomenologiakin ovat monitulkintaisia käsitteitä. Fenomenologia määrittellään yleensä intentionaalisuuden, ilmentyneisyyden ja olemisen kaltaisten käsitteiden avulla tietoisuuden ja kokemuksellisuuden tutkimukseksi, mutta jo 1900-luvun ensivuosisista alkaen, jolloin nykyfenomenologiankin kivijalkana toimiva Edmund Husserlin *Logische Untersuchungen* (2008 [1901]) ilmestyi, fenomenologia on jakautunut koulukuntiin, jotka tulkitsevat fenomenologian ideaa hyvin eri tavoin. Fenomenologeiksi itseään kutsuvat tutkijat voivat tunnistaa omimmaksi lähestymistavakseen esimerkiksi husserlilaisen reduktio- tai elämismää- ilmatutkimuksen ja painottaa fenomenologian menetelmällistä olottuvuutta, tai toisaalta lähteä liikkeelle – itseni tavoin – Martin Heideggerilta kumpuavista olemisen ja ajallisuuden käsitteistä ja fenomenologian ontologisista analyyseistä. Millaista siis mediafenomenologialle ominainen fenomenologia on ja mikä sen varsinaisesti tekee fenomenologiseksi?

”Media” on tässä yhdyssanassa sikäli vieläkin vaikeampi, että sen olemuksesta käytävää keskustelua yhdistävä metateoria on vasta muotoutumassa. Mediatutkimus pitää niin Suomessa kuin kansainvälisestikin sisällään erilaisia tutkimusperinteitä yhteiskuntatieteistä humanistisiin tieteenaloihin, jolloin erilaiset käsitevarauudet, kuten Seija Ridell ja Pasi Väliäho (2006, 8) ovat sarkastisesti todenneet, ”mulkaise-

vat toisiaan epäluuloisestikin alta kulmain”. Kun median elastinen käsite yhdistetään historiallisesti monihaaraiseen fenomenologiaan, muodostuvan yhdysnan muotoileminen selkeärajaiseksi on haasteellista. Mitä suuremmaksi mediafenomenologisten tutkimusten määrä on kasvanut, sitä painavammaksi on tullut tarve kirjoittaa tämän perinteen piiriin kuuluvien tutkimusten yhteinen tutkimuskohde mahdollisimman eksplisiittisesti auki. Majkutin kirja tuo lukijansa väkisinkin tämän kysymyksen ääreen. Vaikka se on kaikessa kirjavuudessaan kiehtova kokonaisuus, tämänkään mediafenomenologian paalutuksen jälkeen lukijalle ei avaudu, onko mediafenomenologisesta näkökulmasta lähestyttävässä mediassa jotain erityislaatuista. Millaiseksi media, kun sitä katsotaan nimenomaan fenomenologisten silmälasien läpi, luonteeltaan ja sisällöltään hahmottuu?

Mediafenomenologisen tutkimuksen jäsentäminen ja suuntaaminen

Yhdestä kirjasta – monumentaalisestakaan – ei kannata tehdä liian pitkälle ulottuvia johtopäätöksiä. On kuitenkin ilmeistä, että *Phenomenology and Media* peilaa kaikessa moninaisuudessaan hyvin tutkimusalueen nykytilaa: fenomenologia, tai ainakin eräänlainen fenomenologinen ote, on tunnistettavissa tutkimuksista selvemmin kuin niiden tapa hahmottaa mediaa. Ilmeisesti fenomenologian ja median välinen pelikenttä on niin laava, että esimerkiksi niinkin täydellisesti eri tulokulmista ilmiömaailmaa tarkastelevat kirjan artikkelit kuin Vivian Sobchackin (2010) ”Nostalgia for a Digital Object” ja Aki-Mauri Huhtisen (2010) ”Information Warfare and Leadership” mahtuvat surutta samojen kansien väliin. Molemmissa artikkeleissa puhutaan mediasta, mutta siinä missä ensimmäinen pysähtyy kuvan ja sen tulokunnan ääreen, jälkimmäisen katsanto on ennemminkin johtamisessa ja johtamiskulttuurissa. Oma näkemykseni on, että Huhtisen teksti ei vastaa fenomenologialle ominaisia tutkimusotteitakaan, mutta tässä yhteydessä olennaisempaa on, että tekstit eivät ole tutkimuskohteen suhteen konsistenssissa keskenään. *Phenomenology and Media* kertoo suorasukaisesti siitä, mitä ongelmia media-käsitteen pirstoutumisesta seuraa: käsite ei kokoa tutkimuksia yhteen, vaan ennemminkin kiinnittää huomion ilmeisiin ristiriitaisuuksiin.

Toinen selkeä haaste koskee mediafenomenologian tutkimusalueiden jäsentämistä. Esimerkiksi Hansen (2004, 2006a), Dourish (2004) ja Wegenstein (2006) ovat monografioissaan jokainen jäsentäneet mediafenomenologian kenttää omalla tavallaan. Kaikkia voi pitää omista lähtökohdistaan hyvin onnistuneina. Wegensteinin jaottelu on tarkoituksenmukainen etenkin ruumiillisuuden tulkitsemisen näkökulmasta, Hansenin (2004) puolestaan kuvallisuuden, affektiivisuuden sekä eksistentiaalisen fenomenologian kahden ydinkäsitteen – ajallisuuden ja paikallisuuden – hahmottamisen näkökulmista. Hansenin ja Wegensteinin jaottelut näkyvät hyvin selkeästi jo teosten pääluvuissa. Dourishin tapa jäsentää mediafenomenologiaa toimii nähdäkseni puolestaan parhaiten päälukujen sisällä, etenkin ontologista analyysiä esittelevässä ”Being-in-the-World: Embodied Interaction” -osiossa.

Pyrin tämän kirjoituksen loppupuolella tekemään mediafenomenologian jatkokehittelyä kahdella edellä mainitulla alueella. Ajatuksenani on, että mediafenomenologian ”media” -käsite vaatii nimenomaan fenomenologiaalähtöistä täsmentämistä. Vaikka media ja fenomenologia näyttävät kietoutuvan luontevasti toisiinsa, niiden yhteinen rajapinta vaatii vielä yhteensovittamista. Nojaudun tässä kehittälyssä pääosin Martin Heideggerin eksistentiaalifenomenologiaan, mikä tarkoittaa fenomenologian perinteessä merkittävää rajausta – esimerkiksi Merleau-Pontyn (2012 [1962]) *Phenomenology of Perception* -teoksen pohjalta tehtävä käsitteellinen kehittäly voisi avata hyvinkin toisen tyyppisiä näköaloja. Taiteiden tutkimuksessa tällaista Merleau-Ponty -pohjaista tuoretta tutkimusta edustaa esimerkiksi Susan Kozelin (2008) *Closer Performance, Technologies, Phenomenology*. Näkemykseni kuitenkin on, että nimenomaan Heidegger tarjoaa käsitteelliseen jäsentämiseen hyviä työkaluja. Käytän tekstissä hyväksi sekä Heideggerin varhais- että myöhäistuotantoa. Tämän merkitys näkyy etenkin eksistenssifilosofian tulkintojen yhteydessä, missä myöhäistuotanto poikkeaa otteeltaan merkittävästi varhaistuotannosta.

Toinen asia, jota artikkelin loppupuolella pyrin kehittelemään, on etenkin Dou-rishin ja Hansenin teosten pohjalta avautuva mahdollisuus mediafenomenologian tutkimusalueiden hahmottamiseen. Tavoitteena ei ole asettaa raja-aitoja sille, mikä on mediafenomenologiaa ja mikä ei, vaan etsiä tietä eteenpäin *Phenomenology and Media* -teoksen peilaamasta pirstaleisesta nykytilasta. Tässäkin argumentointi nojautuu vahvasti Heideggeriin. Jos edellisessä osiossa Heideggerin rinnalle asettuisi luontevasti Merleau-Ponty, tutkimusalueosion yhteydessä Heideggerin sijasta tai rinnalla hyvin otollinen vaihtoehto voisi olla Husserl ja etenkin *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie* -teos (1996 [1936]), joka ansaitsisi tulla puntaroiduksi mediatutkimuksen metateorian kehittälyssä.

Kolmas ja viimeinen tavoite on mediafenomenologian avaamien teoreettisten jatkokehittelyjen tarkasteleminen. Mediafenomenologia on tuonut selvästikin uusia mahdollisuuksia esimerkiksi Paul Virilion (ks. James 2006) ja Pierre Bourdieun (ks. Markham 2011) kaltaisten laajalti käsiteltyjen klassikoiden lähestymiseen. Olennaisempaa kuitenkin on, että mediafenomenologia näyttää vaikuttavan monen uuden, mediatutkimuksen kehittymisen kannalta keskeisen teema-alueen ja teoreettisen suuntauksen taustalla. Tarkastelen tästä näkökulmasta lopussa joitain media-ärkeologian (ks. esim. Kluitenberg 2011) mediafenomenologiaa koskettavia osa-alueita, mutta etenkin Eugene Thackerin (2004) biomedial-käsitteen mukanaan tuomia mahdollisuuksia.

Mediafenomenologian ”media”?

Fenomenologia on ollut koko olemassaolonsa ajan altis käsitteellisille intohimoille ja konfrontaatioille. Ne ovat, kuten vaikkapa Paul Ricoeurin tai Emmanuel Levinasin tapauksissa, osa fenomenologian historiaa (ks. Cohen 2001; Ihde 1971). Mediafenomenologia tuskin muodostaa tässä ristiriita-alttiudessa poikkeusta, mikä saattaa osaltaan

selittää esimerkiksi sen, miksi edellä tarkasteltu Majkutin (2010b) kirja on muodoltaan sitä mitä on. Helpoin tapa välttää fenomenologian historiassa kohdattuja määrittelemisen, rajaamisen ja niistä seuraavien koulukuntakonfliktien jännitteitä on olla tekevä linjauksia, jotka voisivat rajata tutkijoita ja heidän tutkimuskohteitaan mihinkään erityiseen osa-alueeseen, jolloin nuo osa-alueet voisivat joutua hakemaan omaa merkitystään asettumalla kilpailutilanteeseen toisiinsa nähden.

Ilmeisenä ongelmana tällöin on tutkimusalueen muodottomuus. Jos mitä tahansa hiemankaan jonkinlaisen median määritelmän täyttävää, vähänkään fenomenologian suuntaan kurkottavaa tutkimusta kutsutaan mediafenomenologiseksi, koko käsite lakkaa olemasta merkityksellinen. Mediafenomenologia tarvitsee ilmeisestikin jonkinlaiset, vaikka sitten hypoteettiset, määritelmälliset osa-alueet, jotta sen voisi sanoa olevan jotain muuta kuin pelkästään kahden yhteen kiedotun käsitteen avulla lyöty epämääräinen leima fenomenologiaa ja mediaa tarkasteleville tutkimuksille.

Toisaalta on saman tien todettava, että mediafenomenologian on jo oman luonteensa perusteella ilmeisen pakko ymmärtää median käsite avaraksi. Mediafenomenologian yksi perustavimmista teeseistä ymmärtääkseni on, että media voidaan ymmärtää – Heideggerin käsitteistön mukaisesti – olemisen (*Sein*) ja täällä-olemisen (*Dasein*) väliseksi raja-alueeksi, jota määrittävät samat jännitteet kuin fenomenologista täällä-olemista ylipäätään (Heidegger 2000 [1927], 66–69). Tällöin mikä tahansa sellainen tila tai olosuhde, jossa oleminen ylipäätään voi toteutua, voidaan ymmärtää mediaksi.

Fenomenologian yhteydessä on vaikea sanoa, että mikään olisi helppoa, mutta tämä lähtökohta on monessakin mielessä yksinkertainen: ihmiset ovat mediassa aivan kuten ovat olemassa ylipäätään, ja mediassa oleminen on vain yksi olemisen muoto. Hansen (2006b, 300) on kiteyttänyt tämän ytimekkäässä artikkelissaan määrittämällä median yleisesti elämisen tai elämän ympäristöksi (*environment for life*). Hansenin Friedrich Kittler -lähtöinen erittely on poleeminen, mutta sen argumentti on selvä: fenomenologisesti ajateltuna periaatteellisia syitä sille, miksi mediassa olemisen pitäisi poiketa kaiken muun olemisen ontologisista analyyseistä, joissa fenomenologia on kuluneiden vuosikymmenten aikana osoittanut vahvuutensa, ei ole. Olennaista ennemminkin on, että media tarjoaa esimerkiksi fenomenologiselle Dasein-analyyksille, jota John Stewart (1995) on aikanaan esitellyt viestinnän fenomenologian kehittämisen yhteydessä, uusia mahdollisuuksia: mitä mediassa oleminen tarkoittaa, miten mediassa oleminen toteutuu ja miten erilaiset olemisen olosuhteet vaikuttavat siihen, miten oleminen ymmärretään? ²

Median ymmärtämistä olemisen tilaksi voidaan kritisoida samalla perusteella kuin edellä kritisoitiin Majkutin teosta: jos media on mikä tahansa olemisen tila, mediaksi voidaan ilmeisesti ymmärtää sanan äärettömyyden mukaisesti mitä tahansa. Majkutin tai mediafenomenologian hahmottamisen ongelma ei ole kuitenkaan ole niinkään median määrittelemisessä, vaan siinä, kuinka selväpiirteisesti media määritetään suhteessa olemiseen ja sen ajallis-paikalliseen luonteeseen. Mediafenomenologian kannalta ei ole olennaista ottaa kantaa siihen, miten media *ad hoc* määritellään, vaan pyrkiä löytämään ratkaisu, joka on mediaa fenomenologisella otteella tarkastelevasta näkökulmasta tarkoituksenmukainen.

Väljän määritelmän ratkaisua puoltaa moni seikka. Ensimmäinen näistä lähtee siitä, mitä media siinä toimivalle ihmiselle edustaa. Fenomenologisten kysymystenasettelujen näkökulmasta olennaisin näkökulma ei koske erilaisia välineitä tai niiden ominaispiirteitä, vaan sitä, mitä nuo välineet ihmiselle mahdollistavat. Jos oletetaan, että media on olemisen tila, sen voitaisiin samalla ymmärtää olevan nimenomaisesti olemista avartava tila.³ Media on kuluneina vuosikymmeninä tuonut mukanaan teknologiaa, jota on ansiokkaasti tarkasteltu Heideggerin teknologiakritiikin näkökulmista (ks. esim. Ihde 1991). On kuitenkin ilmeistä, kuten etenkin fenomenologisessa pelitutkimuksessa on tuotu esille (ks. Grick 2011; Webb & Mallon 2006), että median jokapäiväistyminen, Heideggerin (2000, 37–38) käsitteitä seuraten, on tapahtunut nopeasti. Mediafenomenologian kannalta on yhä luontevampaa lähteä olettamuksesta, että mediassa olemisen on olemiselle aito olemisen ajallisuutta ja paikallisuutta ylittämään kykenevä olemisen mahdollisuus. Media tarjoaa mahdollisuuden työntää olemassaoloa rajaavia ajallisia ja paikallisia reuna-aitoja yhä loitommas siitä pisteestä, missä ihmisen täällä-oleminen toteutuu (ks. Heidegger 2000, 38–40).

Samalla median voidaan sanoa olevan toimivalle ihmiselle uusi mahdollisuus itsensä merkityksellistämiseen. Jos ihmisen oman olemassaolon merkitys oli ennen nykyistä mediaa sidottu olemisen yleisten ehtojen mukaisesti vallitsevan nyt-hetken aikaan ja paikkaan, media tarjoaa uudenlaisen mahdollisuuden löytää olemiselle jokin annettava merkitys. Kun täällä-oleminen ei ole sidottu pistemäisesti nyt-hetkeen, mahdollisuuksia toimintaan, jossa ihminen voi havaita olemisensa vaikuttavan ja merkitsevän jotain, on itsestään selvästi ei-medioituja ympäristöjä enemmän ja niihin heittäytymiselle on uudenlaiset edellytykset. Tämä argumentointi on hyvin keskeisenä taustaolettamuksena esimerkiksi edellä käsitellyissä Dourishin ja Hansenin teoksissa ja sitoo ne nähdäkseen toisiinsa. Mediafenomenologia ei ainakaan lähtökohtaisesti ole, kuten joskus kuulee sarkastisesti todettavan, eksistenssin sulkeutumisen ja ahdistuksen näkökulma, vaan monesti ennemminkin täsmälleen päinvastoin.

Mediassa olemisen luonne

Fenomenologian kommentaareissa on tuotu monesti esille fenomenologialle ominainen kieli ja sen erityinen merkitys fenomenologisessa ajattelutavassa (ks. Spiegelberg 1982, 411). Sama erityisyys koskee mediafenomenologiaa: median ymmärtäminen olemisen tilaksi edellyttää mediassa olemisen ontologian hyväksymistä ylipäätään mielekkääksi kysymyksenasetteluksi. Mediafenomenologia tuo siis mukanaan käsitteistön ja kielen mediassa olemisen tarkasteluun, mutta se edellyttää myös fenomenologiseen kielenkäyttöön liittyvien esiolettamusten hyväksyntää.

Keskeisin näistä esiolettamuksista liittyy olemiseen itseensä. Mediafenomenologisesti ajateltuna mediassa oleva ihminen voi myös – sanan täydessä mielessä – tosiaan ”olla” mediassa. Suomen kielen mukainen ilmaisu ”olen Internetissä” ei siis ehkä olekaan pelkkä kielellinen ratkaisu, vaan aitoa kokemusta vastaava ilmaisu. Kielelle ominainen ilmaisutapa ei ole sellaisenaan todistus tai osoitus olemisen edellytyksistä,

mutta Heideggerin kuuluisan *Die Sprache spricht* -sanonnan mukaisesti (ks. Philippe 1998, 205) sitä ei voi sivuuttaakaan: media voidaan ymmärtää *Daseinin* luonnolliseksi ympäristöksi, Heideggerin (2000, 78–84) ilmaisemalla tavalla ”maailmassa-olemiseksi” (*In-der-Welt-Sein*), mikäli se vastaa kokevan subjektin aitoa elämismaailman kokemusta.

Mediafenomenologian, painottaen tässä erityisesti sanaparin jälkimmäistä osaa, erityinen painoarvo ei ole kuitenkaan median toteamisessa olemisen aidoksi toimintaympäristöksi, vaan ennemminkin sitä seuraavassa argumentissa: on ilmeistä, että mediassa toimiva subjekti voi olla samanaikaisesti ”siellä” ja ”täällä”. Media on muodostanut Heideggerin (2000, 170–172) alkuperäisiin eksistentiaalisen fenomenologian käsitteistöihin nähden uuden jossakin-olemisen (*In-Sein*) tilan. Ihminen on esimerkiksi Internetissä ollessaan ”siellä”, jos tapahtuman tarkastelu tapahtuu päätelaitelähtöisesti, mutta samanaikaisesti ”täällä”, jos tarkastelun keskipisteenä on vaikkapa jokin sivusto, joka muodostaa kielellisesti ja kokemuksellisesti täällä-olemisen tilan. Jossakin-, siellä- ja täällä-oleminen eivät sulje pois toisiaan, vaan voivat toteutua yhtä aikaa.

Fenomenologista tarkastelua voidaan kritisoida olemiseen liittyvästä kieliopelista, joka vielä sisällöltään – ainakin nyanssien osalta – vaihtelee kielialueittain (ks. Jalava 2000). Englannin *Being-in-the-World*, jota esimerkiksi Dourish käyttää vakiintuneen käytännön mukaisena käännöksenä saksan *Daseinille*, ei tavoita samaa arkipäiväisyyden kuvausta, joka alkuperäisessä käsitteessä on vivahteena mukana. Suomen kielessä käytetään joko Reijo Kupiaisen *Olemisen ja ajan* (Heidegger 2000) mittavassa käännöstyössään tekemää ratkaisua (*täälläoleminen*) tai Tere Vadénin (Steiner 1997) muotoilua (*täällä-oleminen*), joista jälkimmäistä itse olen noudattanut, koska se on nähdäkseni käyttökelpoisempi olemisen moninaisuuden kuvausvaihtoehtojen suhteen. Molemmat sisältävät kuitenkin saman ongelman: vaikka niin Kupiaisen kuin Vadéninkin ratkaisuja voidaan pitää perusteltavina ja uskollisina alkuperäiskäsitteelle, suomennettujen sanojen luonne on, kuten Kupiainen (2000, vii-ix) itsekin on todennut, väistämättä erilainen kuin alkuperäistekstissä.

Tämä koskee myös Heideggeriin nojautuvaa mediafenomenologiaa. Mediafenomenologisen analyysin perusteella voidaan esimerkiksi eritellä, millaista täällä-olemista siellä-olemiselta edellytetään. On ilmeistä, että jokaisella siellä-olemisellä on oltava täällä jokin liikkeelle paneva voima, mutta tämän jälkeen siellä-oleminen voi tapahtua suurelta osin omaehtoisesti ja itsenäisesti – osin jopa täällä-olemisen katoamisen jälkeen. Käytännössä ilmaistuna: vaikka erilaiset toimijat (kuten vaikkapa pelaajat, profilit tai hahmot) vaativat lähtökohtaisesti käyttäjän päätelaitteen taakse, mediassa oleva subjekti voi yhä olla omissa olosuhteissaan läsnä, kokemuksia keräävänä ja jakavana toimijana, vaikka päätelaitteen käyttäjää ei enää olisi toimintaa ylläpitämässä. Tällöin siellä-olemista ei voida enää ymmärtää medioiduksi, eikä siellä-oleminen ole täällä-olemisen heijastetta, vaan siellä-olemisellä on ilmeisesti omat jossakin-olemisen edellytyksensä.

Tämän tyyppinen fenomenologinen analyysi ei välttämättä edellytä juuri siellä- ja täällä-olemisen käsitteistöä. Edellä tarkasteltua voidaan vaihtoehtoisesti lähestyä erittelemällä paikallisuuden ulottuvuuksia. Täällä-olemisen paikallisuus voidaan ymmär-

tää pistemäiseksi: ihminen on nyt-hetkessään tietyssä paikassa tiettyyn aikaan. Mediafenomenologinen siellä-oleminen on luonteeltaan avautuvaa. Yhden pisteen sijasta täällä-oleminen avautuu tai levittäytyy samanaikaisesti eri puolille rajaamatonta pisteavaruutta. Tämä lähtökohta näkyy mielenkiintoisella tavalla esimerkiksi Hansenin (2006a, 82–85) *worldskin*-käsitteessä, joka lähtee Heideggerin sijasta liikkeelle Merleau-Pontysta: sen sijaan, että yksilön oleminen rajoittuisi ihon sisälle annettuun biologiseen kehoon, mediateknologia tarjoaa olemiselle teknologisen ”ihon”.

Hansenin kehittelemä ihon metafora on monessakin mielessä hyvin onnistunut. Teknologian avulla luotua siellä-olemista ei tulisi ymmärtää kehollisista kokemuksista irralliseksi ilmiömaailmaksi. On helppo nähdä kehittelyn kaari Hansenin kahden teoksen välillä: vuoden 2004 teoksessaan Hansen nojautuu Gilles Deleuzen ajatukseen siitä, että teknologisen ja inhimillisen välinen vastakohtaisuus on keinotekoisista ja harhaanjohtavaa, kun vuonna 2006 hän lähtee jo jokseenkin itsestään selvästi siitä, että teknologia on inhimillisten kokemusten alustana yhtä luonnollinen kuin mikä tahansa muukin arkielämän ympäristö. Hansenin ajattelua seuraten voidaan esimerkiksi sanoa, että sellaiset inhimillisen toiminnan liikkeelle panevat voimat kuin häpeä tai halu, joiden ympärille deleuzelainen analyysi on tunnetusti kietoutunut (ks. Sihvonnen 2004), ovat yhtä aidosti tunnistettavia käsitteitä median siellä-olemisen edellytyksistä riippumatta.

Avautumisen ohella ”iho” tuokin mukanaan myös kääntöpuolensa. Teknologia ei poista siellä-olemisen haavoittuvuutta. Jos *Daseinin* ja *Seinin* välinen jännite ymmärretään kaiken olemisen kaltaisesti myös mediassa vallitsevaksi jännitteeksi, voidaan – Heideggerin (2000, 175–176) käsitteitä edelleen seuraten – ilmaista, että ihmiset tulevat ”heitetyiksi” ja ”jätetyiksi” mediaan. Ihminen voi jokapäiväisessä itsenä-olemisessaan vierastaa itseään ja ahdistua olemisestaan ja olemuksestaan (Heidegger 2000, 164; 232–233) yhtä hyvin medioidussa kuin ei-medioidussakin elämässä. Samat avuttomuuden, kyvyttömyyden ja itsestään vieraantumisen kokemukset, jotka ovat tunnetusti esimerkiksi sartrelaisen eksistentialismin kulmakiviä ja nähtävissä myös Deleuzen (1983) Nietzsche-lähtöisissä tulkinnoissa, vaikuttavat myös mediassa. Biologinen iho suojaa biologisilta uhilta ja teknologinen teknologisilta, mutta kumpikaan ei poista tunnetta siitä, että ihon tarjoama suoja on kauttaaltaan hauras – eikä tietenkään estä subjektia tuntemasta yksinäisyyden mukanaan tuomaa avuttomuutta tuon ihon sisällä.

Eksistenssin medioituneisuus

Mediafenomenologia on erilaisten *Dasein*-pohjaisten tarkastelujen lisäksi itsestään selvästi myös mediassa olemassa olemisen eksistentialista analyysiä. Mediafenomenologialle ominainen eksistenssin tarkasteleminen voidaan nähdäkseni jakaa kahteen päähaaraan: toisaalta olemassa oleminen on, Sartren (2004, 69) esittämällä tavalla, ”egologinen” kysymys, joka johdattaa mediassa erityislaatuiseen ”minäfilosofiaan” (ks. Hankamäki 1995). Toisaalta eksistentialistiselle tarkastelulle on ominaista ruumiil-

lisuuden – ”ruumiifenomenologian” (ks. Wahlstedt 1997) – ja sen medioituneisuuden erilaisten ilmenemismuotojen tarkasteleminen.

Näyttäisi siltä, että näistä kahdesta jälkimmäinen on selvästi vakiinnuttanut asemansa paremmin. Hansenin ja Dourishin lisäksi esimerkiksi Ihden ja Wegensteinin teokset kietoutuvat kaikki – ainakin osana mediafenomenologisen teorian yleistä kehittelyä – teknologian ja ruumiillisuuden välisten kysymysten ympärille. Varsinaiseen eksistentiaaliseen fenomenologiaan, painottaen tässä ensimmäistä sanaa, keskittyminen on ollut 1980-luvun jälkeen huomattavasti vähäisempää. Eksistentiaalismin klassikot, Sartren ohella ilmeisimpinä etenkin Martin Buber tai Søren Kierkegaard, eivät ole käytännössä löytäneet paikkaansa 1990-luvun jälkeisessä mediafenomenologian kehittämissä. Sartrenkin asema mediafenomenologiassa on ollut ohut. Esimerkiksi Majkutin (2010b) teoksessa ainoastaan Iribarne (2010) keskittyy Sartren teoriaan. Muihin eksistentiaalismin klassikoihin niin Majkutin teoksessa kuin muissakaan tämän artikkelin kehittämissä käytetyissä lähteissä ei viitata juuri lainkaan.

Tämä on valitettavaa, koska eksistentiaalisille ominainen tapa ymmärtää minuutta ja sen muotoutumista on keskeistä myös eksistentiaalisessa fenomenologiassa. Jos oletetaan heideggerilaiselle mediafenomenologialle ominaiseen tapaan, että media on olemisen tila, seuraava ilmeinen kysymys on, miten tuo olemisen täällä-olemisena käytännön elämismaailmassa ymmärretään? Heideggeria seuraillen voitiin jo edellä ilmaista, että olemisen tulee heitetyksi mediaan ja että ihminen päätyy olemaan mediassa samalla sattumanvaraisuudella kuin hän päätyy olemaan ylipäättään. Jos heitetyksi tulemisen kokemista tarkastellaan Heideggerin *Olemisen ja ajan* näkökulmasta, eteen tulevat sellaiset käsitteet kuin ”täällä-olon jättäminen jonnekin” ja ”avatuksi tuleminen” (Heidegger 2000, 175), joita kumpaakin voitaisiin pitää mediassa olemisen kannalta mielenkiintoisina, mutta myös ”huonotuulisuuden” ja ”virittyneisyyden” kaltaiset itsereflektiiviset maailmat (Heidegger 2000, 177). Katse Heideggerin ajattelussa tapahtuneen käänteeseen (*Kehre*) jälkeiseen tuotantoon jonka suomalaisessa fenomenologian tutkimuksessa etenkin Kakkori (2009, 84) on tuonut hyvin näkyville, avaa heitetyksi tulemiseen kuitenkin hyvin toisenlaisen, ”tapahtumalähtöisen” metafysiikan suuntaan virittyvän näkökulman (ks. Kupiainen 1996). Medioidun täällä-olemisen kokemista voidaan lähestyä esimerkiksi Kakkorin laajalti käsittelemän ”aukeaman” (*Lichtung*) käsitteen avulla. Heideggerin (1995 [1935], 54) käsitys aukeamasta on hyvinkin metaforinen:

”Keskellä olevaa kokonaisuudessaan on avoin paikka. On aukeama. Olevaan verrattuna se on olevampi. Sen vuoksi oleva ei sulje sisäänsä tuota avointa keskiötä, vaan aukaiseva keskiö kiertyy itse kaiken olevan ympäri...”

Kuten Kakkori (2009, 181) toteaa, Heideggerin *Kehren* jälkeisessä filosofiassa ”aukeama kuuluu ihmisen olemiseen, joka on aina maailmassa-olemista.” Olennaista myös on, että Kakkorin näkemyksen mukaan aukeama on selkeästi eksistentiaalinen käsite. Se on, kuten Kakkori (2009, 181) ilmaisee, eksistenssin ”tapa olla maailmassa.” Ymmärtääkseni tuo tapa voi luontevasti kuvata myös mediassa olemista. Tällöin media voidaan tulkita itsessään aukeamaksi, tai ainakin aukeaman ilmenemismuodoksi: ihmisen

eksistenssi on mediassa avoimen keskellä, ja vaikka median avoimuus on aina teknologisesti tuotettua, sen ominaispiirteet vastaavat suurelta osin Heideggerin käsitystä avoimesta paikasta. Tällaisenaan media voidaan siis ymmärtää luonteeltaan ”keskellä olevaksi” ja ennemminkin aukaisevaksi kuin sisäänsä sulkevaksi – samalla periaatteella kuin edellä todettiin olemisen avartumisen yhteydessä. Eksistenssi asettuu median luomalle aukeamalle.

Ruumiinfenomenologian osalta niin klassikotulkinnoissa kuin kokonaan uuden tyyppisessäkin teoriankehittelyssä on laeva kirjo. Klassikotulkinnoista voidaan nostaa esille etenkin Merleau-Ponty, jota on ruumiinfenomenologisen mediateorian näkökulmasta käsitelty Suomessa esimerkiksi Parviainen (2006) *Meduusan liike* -teoksessaan. Eksistenssin ruumiillisuudesta kumpuavia käsitteitä inhosta ahdistuksen kautta häpeään, sellaisina kuin ne sartrelaisessa tai deleuzelaisessa konteksteissa ymmärretään, on sovellettu monissa mediateknologian teoreettisissa luotauksissa. On kaikkiaan luontevaa ajatella, kuten Ihde (1990, 48) tuo esille, että mediateknologian suuntautuminen ihmisen biologisen ruumiillisuuden laajentamiseen ja avartamiseen kumpuaa osaltaan siitä turhautumisen värittämästä vajavaisuuden tunteesta, jota omaa eksistenssiä kohtaan tunnetaan.

Ruumiinfenomenologian ja teknologian välistä kytköstä voidaan kuitenkin lähestyä vähemmän eksistentiaalisestikin. Esimerkiksi Hansen (2006a, 71–75) kehittää teknologian ja ruumiillisuuden välistä rajapintaa mielenkiintoisella tavalla käden, koskettamisen ja aistimisen yleisenä kysymyksenä. Hansenin Merleau-Pontylle uskollinen lähestymistapa poikkeaa merkittävästi esimerkiksi Dourishista, jolle ruumiillisuuden ja teknologian välinen rajapinta näyttää kiteytyvän käyttöliittymäevoluutioon ja sen kehityskaaren jokseenkin samaan tapaan kuin mitä esimerkiksi neurofenomenologian (Bayne 2004) teknologia lähtöisessä tutkimuksessa on tavattu tehdä.

Hansenin ja Dourishin välimaasto on yleisestikin ottaen kaukana tyhjistä. Yksi tämän artikkelin kannalta keskeisimmistä biologisen ja teknologisen välistä rajapintaa kyseenalaistaneista teorioista on Humberto Maturanan ja Francisco Varelan (1980) biofenomenologia. Maturanan ja Varelan vaikutukset näkyvät vahvasti erilaisten mediaekologisten tekstien sisällä (ks. esim. Parikka 2007, 186), mutta biofenomenologia on johtanut myös uuden tyyppisen, ruumiillisuuteen uudella tavalla suhtautuvan mediafenomenologisen haaran muodostumiseen. Ajatus mediasta biologisen ja teknologisen yhdentymisen alustana näkyy hyvin selkeästi etenkin Eugene Thackerin (2004) *Biomedial* -teoksessa, mutta myös sen kanssa lähes rinnakkain ilmestyneessä *The Global Genome* (2005) -kirjassa. Thacker (2004, 7) nojautuu fenomenologisten peruskäsitteiden kehittelyssään Heideggeriin, mutta biomedian varsinainen teoria-pohja on peräisin biofenomenologiasta. Thackerin ajatus siitä, että mediassa yhdistyvät geneettiseen ja eri ohjelmointikieliin perustuvat koodistot, ja että juuri media kietoo nuo koodistot toisiinsa, on luonteva jatkoteoretisointi sille itseorganisoitumisen mallille, jonka Maturana ja Varela 1970-luvulla muotoilivat. Thackerin media on, mediafenomenologialle ominaiseen tapaan, olemisen tila, mutta toisin kuin klassisessa fenomenologiassa tai eksistentiaalismissa, se on sitä paitsi kokemuksellisesti, myös bioteknologisessa käytännössä.

Biomedia-ajattelu tuo mukanaan olemisen fenomenologiaan näin uuden näkökulman. Sen sijaan, että fenomenologinen olemassa olemisen kysymys kytkeytyisi ihmisen biologiaan ja Heideggerin luontokäsityksen mukaisesti yksilön katoavaisuuteen, esille nousee kysymys siitä, miten eksistenssi löytää paikkansa biologisen ja teknologisen limittyessä yhä tiukemmin toisiinsa. Maturanan ja Varelan jalanjäljissä voitaisiin todeta, että niin olemassa olemisen, minuuden kuin sen näihin liittyvien eksistentiaalisten kokemustenkin moninaisuuden kirjo kulkee käsi kädessä mediateknologisen kehityksen kanssa. Klassiseen fenomenologiaan nojautuva mediafenomenologia painottuu suurelta osin *Dasein*-lähtöiseen analyysiin. Biofenomenologia ja biomedia tuovat kuitenkin mukanaan kokonaan uudentyypin *Sein*-analyysien kirjo: samalla kun kysytään, miten jokin on mediassa, eteen nousee kysymys siitä, mikä ylipäättään tuo jokin mediassa oleva itsessään on. Heideggerin myöhäistuotannossaan kaipaillema aukeama ja biofenomenologinen näkemys olevasta voivatkin kohdata media-käsitteen yhteydessä ilmeisen luontevasti toisensa: mitä biofenomenologisemmin media ymmärretään, sitä vahvemmaksi *Lichtung*-sanana ”metsäaukioon” viittaava sivumerkitys kasvaa. Median aukeama muistuttaa yhä enemmän ihmiselle hyvin luonnollista ja alkuperäisen luonteista toimintaympäristöä.

Lopuksi

Mediafenomenologiaa voidaan luonnehtia eri tavoin. Kuten Tomasulo (1990, 4) toteaa, fenomenologiaa pidetään usein – virheellisesti – monoliittisena ja samalla jähmeänä käsitejärjestelmänä, jonka soveltaminen edellyttää tiukasti fenomenologialle ominaiseen lähestymistapaan sitoutumista. Mediafenomenologian – kuten nähdäkseni fenomenologian ylipäättään – jonkinlainen ongelma on kuitenkin kiistämättä sen jonkinasteinen sisäänpäin kääntyneisyys. Fenomenologia käy keskustelua omien käsitteidensä avulla itse määrittämistään tutkimuskohteista. Sen kautta on vaikeaa käydä keskustelua muuten kuin fenomenologisesti määritettyjen käsitteiden kanssa.

Mediafenomenologiaa voidaan kuitenkin tulkita ja koetella eri tavoin. Tämänkin artikkeli edustaa yhtä tulkintaa siitä, mikä mediafenomenologiassa on keskeistä ja millaisia osa-alueita käsiteparin alle voidaan sijoittaa. On totta, että vastaavia sateenvarjoteorioita voitaisiin kehittää mediatutkimuksessa paljoltikin. Mediafenomenologia perustelee lähtökohtaisesti itsensä yhtä hyvin tai huonosti kuin vaikkapa mediahermeneutiikka tai mediapragmatismi, jotka nekin voitaisiin kenties tunnistaa itsenäiksi tieteellisiksi mediatutkimuksen sateenvarjoteorioikseen.

Oma tulkintani on, että fenomenologialla on nykykuotoisen median tutkimuksessa erityisellä tavalla nouseva asema. Mediassa oleminen on Internetin ja digitaalisten kulttuurien muotoutumisten myötä muodostanut kasvavan tutkimusalueen. Fenomenologia on yksi ilmeisimmistä traditioista ja metateoreettisista järjestelmistä, joita mediassa olemisen ymmärtämiseksi on käytettävissä. Kuten Maturanan ja Varelan sekä etenkin Thackerin viime vuosien avaukset osoittavat, tuo järjestelmä on Tomasulon esittämällä tavalla venyvä, joustava ja parhaimmillaan erinomaisen kuvausvoimai-

nen. Mediafenomenologian avulla voidaan ymmärtää paitsi yksilön olemista nykymediassa, myös mediassa tapahtuneita ja tapahtuvia muutoksia. Media tarjoaa itsensä yhä alttiimmin olemisen tilaksi. Biomedian hengessä voitaisiin väittää, että se on jopa muodostumassa sen ensisijaiseksi tehtäväksi.

Mediafenomenologia asettuu luonnollisella tavalla myös kritiikin kohteeksi. Mediafenomenologia sisältää monia kritiikille alttiita esiolettamuksia, jotka heijastuvat myös kaikkiin mediafenomenologian nimissä tehtäviin johtopäätöksiin. Monia edellä kirjoitettuja osioita voitaisiin kritisoida esimerkiksi Hubert Dreyfusin (1992) teknologiakriittisen fenomenologian nimissä siitä, että teknologia oletetaan yksisilmäisesti olemisen mahdollisuudeksi ja nohdataan se, että olemisen rajallisuus muuttaa parhaimmillaankin vain muotoaan. Toisaalta voidaan todeta, että Dreyfusinkin tapauksessa toteutuu fenomenologian historian yleinen ilmiö: kovin kritiikki fenomenologisen teorian kehittämissä tulee sisältä päin. Näin todennäköisesti myös mediafenomenologian yhteydessä. Mediafenomenologia vie itseään eteenpäin käymällä purevaa keskustelua fenomenologisista tutkimuskohteista, niiden määrittelystä ja johtopäätösten oikeutuksista.

Viitteet

- 1 Ihmisen ja koneen välisen vuorovaikutuksen tutkimusalue. Ks. lyhenteestä ja sen variaatioista lisää esim. <http://tauchi.cs.uta.fi/>
- 2 Dasein-analyysi liitetään usein nimenomaan psykiatrian tutkimus- ja terapiaperinteisiin. Tämän artikkelin yhteydessä Dasein-analyysi ymmärretään kuitenkin alkuperäisen käyttötarkoituksen mukaisesti yleiseksi täällä-olemisen analyysiksi.
- 3 Kiitokset refereelle ”olemista avartavan tilan” problematisoinnista. Voidaan perustellusti sanoa, että aistimellisesti media ennemminkin kapeuttaa kuin avartaa, mutta tämä koskee nähdäkseni nimenomaan aistihavaintoja. Aistihavaintojen kapeutuminen tai suuntautuminen mediateknologian määrittämällä tavalla ei ole este sille fundamentaalintologiselle olemisen avartumiselle, johon tässä viitataan. Ensimmäinen on, kuten Heideggerin käsitteistön yhteydessä todetaan, ”onttinen” havainto, jälkimmäinen ”ontologinen”.

Kirjallisuus

- Ahmed, Sara (2006). *Queer phenomenology*. Durham: Duke university press.
- Ahmed, Sara (2007). Home and away: Narratives of migration and estrangement. *International journal of cultural studies* 2: 3, 329–347.
- Altheide, David (1974). *Creating reality: How TV news distorts reality*. Beverly Hills: Sage.
- Arnett, Ronald (1986). *Communication and community: Implications of Martin Buber's dialogue*. Carbondale: Southern Illinois university press.
- Arquembourg, Jocelyne (2010). Who did the tsunami happen to: An analysis of the media account of events as part of a process in collective understanding. *Global media and communication* 5: 3, 389–408.
- Barney, Darin (2000). *Prometheus wired: The hope for democracy in the age of network technology*. Chicago: University of Chicago press.
- Bayne, Tim (2004). Closing the gap? Some questions for neurophenomenology. *Phenomenology and the cognitive sciences* 3, 349–364.
- Casebier, Allan (1991). *Film and phenomenology: Toward a realist theory of cinematic representation*. Cambridge: Cambridge university press.

- Cohen, Richard (2001). *Ethics, exegesis and philosophy: Interpretation after Levinas*. Cambridge: Cambridge university press.
- Davis, Dennis (1987). Review and criticism – Phenomenology of media audiences. *Critical studies in mass communication* 4, 301–324.
- Deetz, Stanley (1981) *Phenomenology in rhetoric and communication*. Washington: University press of America
- Deleuze, Gilles (1983). *Nietzsche and philosophy*. New York: Columbia university press.
- Dourish, Paul (2004). *Where the action is: The foundations of embodied interaction*. Sabon: MIT Press.
- Dreyfus, Hubert (1992). *What computers still can't do: A critique of artificial reason*. Cambridge: MIT Press.
- Grick, Timothy (2011) The game body: Toward a phenomenology of contemporary video gaming. *Games and culture* 6: 3, 259–269.
- Hankamäki, Jukka (1995). *Minä: Minäfilosofoiden filosofaa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hansen, Mark (2004). *New philosophy for new media*. Cambridge: MIT Press.
- Hansen, Mark (2006a). *Bodies in code: Interfaces with digital media*. New York: Routledge.
- Hansen, Mark (2006b). Media theory. *Theory, culture & society* 23: 2-3, 297–306.
- Heidegger, Martin (2000 [1927]). *Oleminen ja aika*. Suom. Kupiainen, Reijo. Tampere: Vastapaino.
- Heidegger, Martin (1995 [1935]). *Taideteoksen alkuperä*. Suom. Sivenius, Hannu. Helsinki: Taide.
- Huhtinen, Aki-Mauri (2010). Information warfare and leadership: The philosophical question of neo-modern soldiership. Teoksessa: Majkut, Paul (toim.). *Phenomenology and media*. Bucharest: Zeta Books, 181–194.
- Husserl, Edmund (2008 [1901]). *Logische Untersuchungen*. Berlin: Akademie Verlag.
- Husserl, Edmund (1996 [1936]). *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*. Hamburg: Meiner.
- Hyde, Michael (1980). The Experience of anxiety: A phenomenological investigation. *Quarterly journal of speech* 66: 3, 140–154.
- Ilde, Don (1971). *Hermeneutic phenomenology: The philosophy of Paul Ricœur*. Evanston: Northwestern university press.
- Ilde, Don (1990). *Technology and the lifeworld: From garden to earth*. Bloomington: Indiana university press.
- Ilde, Don (1991). *Instrumental realism*. Bloomington: Indiana university press.
- Ilde, Don (1993). Philosophy of technology. *Philosophical problems today* 3, 91–98.
- Iribarne, Julia (2010). "We are all subhuman": Responsibility and media through Sartre's Nausea. Teoksessa: Majkut, Paul (toim.). *Phenomenology and media*. Bucharest: Zeta Books, 195–220.
- Jalava, Merja (2000). "Miksi on olemassa ylipäättään jotakin, pikemminkin kuin ei mitään?" *Historiallisia Arvosteluja* 7/2000. Saatavilla: <http://www.helsinki.fi/historia/yhdistys/arviot2000/heidegge.htm> (luettu 1.11.2011).
- James, Ian (2006). Phenomenology in diaspora – Paul Virilio and the question of technology. *French cultural studies* 17: 3, 319–333.
- Kakkori, Leena (2009). *Martin Heideggerin olemisen kysyminen*. Tampere: Tampere university press.
- Kluitenberg, Eric (2011). On the archaeology of imaginary media. Teoksessa: Parikka, Jussi & Huhtamo, Erkki (toim.). *Media archaeology: Approaches, applications, and implications*. Berkeley: University of California press.
- Kozel, Susan (2008). *Closer. Performance, technologies, phenomenology*. Cambridge: MIT press.
- Kupiainen, Reijo (2000). Suomentajan alkusanat. Heidegger, Martin. *Oleminen ja aika*. Tampere: Vastapaino.
- Kupiainen, Reijo (1996). Taiteesta ilman estetiikkaa. *Niin & näin* 1/96. Saatavilla: http://www.netn.fi/196/netn_196_kirja4.html (luettu 20.8.2012).
- Majkut, Paul (2010a). Media. Teoksessa: Sepp, Hans & Embree, Lester (toim.). *Handbook of phenomenological aesthetics*. Dordrech: Springer, 201–207.
- Majkut, Paul (toim.) (2010b). *Phenomenology and media*. Bucharest: Zeta Books.
- Markham, Tim (2011). The political phenomenology of war reporting. *Journalism: Theory, practice and criticism* 12: 5, 567–585.
- Maturana, Humberto R. & Varela, Francisco (1980). *Autopoiesis and cognition*. Dordrecht: Reidel.

- Merleau-Ponty, Maurice (2012 [1962]). *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
- Moore, Shaun (2007). Media and senses of place: On situational and phenomenological geographies. *Media@lse*, EWP 12, 1–22.
- Murray, Craig (2000). Towards a phenomenology of the body in virtual reality. *Research in philosophy and technology* 19, 149–173.
- Parikka, Jussi (2007). *Digital contagions: A media archaeology of computer viruses*. New York: Peter Lang.
- Parviainen, Jaana (2006). *Meduusan liike. Mobiiliajan tiedonmuodostuksen filosofiaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Philipse, Herman (1998). *Heidegger's Philosophy of Being: A Critical Interpretation*. Princeton: Princeton University Press.
- Pietilä, Veikko (1997). *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä*. Tampere: Vastapaino.
- Pilotta, Joseph & Mickunas, Algis (1990). *Science of communication: Its phenomenological foundation*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Ridell, Seija & Pasi Väliäho (2006). Mediatutkimus käsitteiden kudelmana. Teoksessa: Ridell, Seija & Väliäho, Pasi & Sihvonen, Tanja (toim.). *Mediaa käsittämässä*. Tampere: Vastapaino, 7–26.
- Sartre, Jean-Paul (2004). *Minän ulkoisuus*. Suom. Kauppinen, A. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Scannell, Paddy (1996). *Radio, television, and modern life: A phenomenological approach*. Oxford: university Press.
- Sihvonen, Jukka (2004). Ajattelun koneistot: Gilles Deleuze ja Félix Guattari sekä median ja filosofian eripaisuus. Teoksessa: Mörä, Tuomo & Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.). *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 334–361.
- Sluneco, Thomas & Hengl, Sophie (2006). Culture and media: A dynamic constitution. *Culture psychology* 12: 1, 69–85.
- Sobchack, Vivian. (1991). *The address of the eye: A phenomenology of film experience*. Princeton: Princeton university press.
- Sobchack, Vivian (2010). Nostalgia for a digital object: Regrets on the quickening of quicktime. Teoksessa: Majkut, Paul (toim.). *Phenomenology and media*. Bucharest: Zeta Books, 9–14.
- Spiegelberg, Herbert (1982). *The phenomenological movement: A historical introduction*. Hague: Nijhoff.
- Steiner, George (1997). *Heidegger*. Suom. Vadén, Tere. Helsinki: Gaudeamus.
- Stewart, John (1995). Philosophical features of social approaches to interpersonal communication. Teoksessa: Leeds-Hurwitz, Wendy (toim.). *Social approaches to communication*. New York: Guilford, 23–48.
- Thacker, Eugene (2004). *Biomedea*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Thacker, Eugene (2006). *The Global genome: Biotechnology, politics, and culture*. Cambridge: MIT Press .
- Tomasulo, Frank (1988). The text-in-the-spectator: The role of phenomenology in an eclectic theoretical methodology. *Journal of film and video* 40: 2, 20–32.
- Tomasulo, Frank (1990). Phenomenology: Philosophy and media theory – An introduction. *Quarterly review of film and video* 12: 3, 1–8.
- Tuchman, Gaye (1978). *Making news: A study in the construction of reality*. New York: Free press.
- Wahlstedt, Pekka (1997). Ruumiin fenomenologiaa naisnäkökulmasta. Niin & näin 4/97. Saatavilla: http://www.netn.fi/497/netn_497_kirja1.html (luettu 20.8.2012).
- Webb, Brian & Mallon, Bride (2006). Applying a phenomenological approach to games analysis: A case study. *Simulation and gaming* 37: 2, 209–225.
- Wegenstein, Bernadette (2002). Getting under the skin, or, how faces have become obsolete. *Configurations* 10: 2, 221–259.
- Wegenstein, Bernadette (2006). *Getting under the skin. Body and media theory*. Cambridge: MIT Press.